

La construcció de la identitat urbana: distopia i utopia

Andreu Domingo Centre d'Estudis Demogràfics. Universitat Autònoma de Barcelona

8-10 minutes

Davant el desconcert causat per l'erosió de l'estat-nació en el procés de globalització, són molts, en extrems polítics oposats, els qui tornen a dirigir la mirada cap a la ciutat com a darrera esperança, en termes de creativitat, solidaritat i construcció identitària.

En aquest article, imatges del projecte fotogràfic [Diàlegs invisibles, vides sense drets](#), del fotògraf Joan Tomàs i la Fundació Mescladís, que es van poder veure impreses en persianes d'establiments de Barcelona l'any 2015. Les fotos evocaven les històries de persones i famílies

immigrades.

Foto: Joan Tomàs / Fundació Mescladís

Al costat neoliberal, la ciutat apareix com el topos de la innovació sorgida de la competitivitat, amb un especial protagonisme d'aquells sectors que s'han anomenat "classes creatives", de les quals formarien part els immigrants com a components essencials de la "diversitat". Així, l'atracció de talent ha passat a integrar-se en el procés de *brandificació* (i govern) de les ciutats, acompanyada amb el segell del "cosmopolitisme" i el "mestissatge" que aporta la banalització de la diversitat. Enfront d'això cal destacar valors com la proximitat, la densitat de relacions i la defensa dels béns comuns, assumint que l'espai intercultural per excel·lència no pot ser cap altre que el que es construeix amb la participació dels veïns –i de les diferents comunitats que habiten el barri– en uns processos d'innovació social.

La ciutat real i la seva imatge serien producte no tant (o no només) de la competència, doncs, com d'aquesta lluita per la justícia social. Amb aquestes lluites es forgen les noves identitats, i s'accelera el sentiment de pertinença en cercles concèntrics a partir del territori més proper que constitueix l'espai de vida, el barri; com a mínim, aquest era el model proposat per Francesc Candel per a la immigració dels anys seixanta.

No manca tampoc qui denuncia tota l'exaltació que té com a paradigma el "ciutadanisme" com a nova ideologia apaivagadora, captiva del fetixisme de l'espai públic com a espai de negociació propi de les democràcies liberals.

La ciutat s'ha expressat històricament com a producte i representació espacial tant de la utopia com de la distopia, i implica la construcció de la identitat dels veïns com a ciutadans a partir de la seva participació en els afers de la polis. Més que

amb la diferència cultural, amb la utopia de la mixofilia –com a cant al mestissatge– o amb la distopia de la mixofòbia –que es basa en el temor a la pèrdua d’identitat–, la tensió actual, en un context de desregularització, s’expressa en termes de la possibilitat d’arrelar.

Hipermigració, ciutat i identitat

L’amença de fragmentació identitària i d’afebliment de la solidaritat que comportaria la hipermigració oculta a penes el temor del desordre que ha inspirat la *banlieue*. La por de la violència urbana transforma un cop rere l’altre la febre social en un enfrontament etnocultural i serveix de coartada per a un procés progressiu de securització. Aquesta temença es manifesta en l’obsessió per estigmatitzar la concentració territorial i la segregació residencial (sovint confoses), etiquetant-les com a “guetos”, cosa que implica un declivi en el mercat immobiliari. Amb aquesta confusió s’ignora, així mateix, que els nivells de segregació (voluntària) més elevats es donen entre les classes altes.

Foto: Joan Tomàs / Fundació Mescladís

Foto: Joan Tomàs / Fundació Mescladís

No són aquests processos en ells mateixos els que ens haurien de preocupar, sinó la seva evolució vers l'encapsulament associat a la pobresa i l'exclusió social. Encapsulament que tendeix a definir (i recrear) les identitats de forma essencialista, segrestant ètnicament els individus de la comunitat –començant per les dones–, negant l'evidència de la pluralitat i la mutabilitat identitària que defineixen la ciutadania del segle XXI. I això val tant per als nousvinguts com per als autòctons.

Quan parlem sobre el conflicte entre nousvinguts i autòctons, que s'expressa en la dita popular “hostes vingueren que de casa ens tragueren”, ens referim a allò que alguns han anomenat crisi del sistema de reproducció social (i demogràfica), causada per la tensió que provoca una acceleració dels fluxos i la desterritorialització a escala global, però que, en canvi, es manifesta en la local.

Barcelona, posem per cas

Al segle XXI Barcelona ha experimentat un boom migratori –entre el 2000 i el 2015 hi van arribar més d'un milió de persones

oriündes de l'estranger, procedents tant d'altres països com de la resta de Catalunya i Espanya—, les conseqüències del qual no tan sols han canviat definitivament el paisatge humà de la ciutat —el 2015 hi residien 353.000 persones nascudes a l'estranger, un 22 % del total, proporció que en barris com el Raval assolia el 56 %—, sinó que ens obliguen a redefinir la identitat de la ciutat i també la dels seus habitants. La recerca d'un punt en comú de ciutadania s'ha assumit adoptant la interculturalitat com a discurs hegemònic, posant l'èmfasi en el concepte d'arrelament, d'una banda, i en el de participació, de l'altra.

La diversitat de la població és palesa: als 73 barris hi són representats més de 180 països d'origen, amb 13 que són hegemònics en diferents barris: l'Equador (predomina a 20 barris), el Perú (a 14), l'Argentina (a 14), el Pakistan (a 5), el Marroc (a 4), Itàlia (a 3), França (a 3), les Filipines (a 2), la Xina (a 2), i Bolívia, Colòmbia, els Estats Units i Rússia (procedències hegemòniques en un barri cada una d'elles).

Foto: Joan Tomàs / Fundació Mescladís

Foto: Joan Tomàs / Fundació Mescladís

La identitat territorial està fortament vinculada al temps i a les expectatives de residència. Molts dels problemes de convivència que es llegeixen en clau d'enfrontament etnocultural tenen un component de xoc de generacions relacionat amb el sentiment de pertinença al barri que no s'ha de menystenir adoptant prejudicis de classe. Aquestes diferències s'acompanyen d'un arrelament desigual que, mesurat en quantitat d'anys viscuts a Barcelona, es tradueix així: més de la meitat dels estrangers empadronats han arribat fa cinc anys o menys (en alguns barris poden arribar a ser fins al 70 %), mentre que el 60 % dels nascuts a Espanya fa més de trenta anys que hi viuen (percentatge que en certs barris sobrepassa el 80 %).

Al costat d'això hauríem de considerar aquells nouvinguts que continuen instal·lats en la provisionalitat perquè consideren la seva residència com a part d'una fase migratòria seqüencial i, per tant, transitòria.

Els propers quinze anys, la inèrcia de l'estructura, juntament amb l'envelliment, també farà que els joves a Catalunya estiguin marcats per la diversitat de procedències. L'11 % del total de menors de divuit anys de Barcelona ciutat hauran nascut a

l'estranger, però si hi afegíssim aquells nascuts a Espanya de pare o mare oriünds d'altres països, la proporció s'incrementaria fins a depassar la tercera part del total d'aquest sector d'edat (l'estimació del cens del 2011 ja va arribar al 32,6 %).

Independentment dels projectes migratoris dels adults, els infants d'avui (autòctons o immigrants) i joves de demà poden tenir en l'àmbit metropolità una de les seves referències primeres d'identitat, compartida amb d'altres, nacionals, transnacionals o desterritorialitzades.

***Blade Runner* o...**

Les anomenades "postmetròpolis" com Barcelona s'han identificat amb el paisatge distòpic que ens oferia *Blade Runner*, compost per humans sobrers, desarrelats, i deixalles tecnològiques, i on el cosmopolitisme és un simulacre de la diferència.

Evitar que la ciutat es converteixi en un decorat banal per a gaudi de turistes i que el sistema econòmic redueixi els seus habitants a la condició de població excedent per la desposseïció dels béns comuns, requereix construir camins nous, identitats complexes i múltiples, en què s'inclogui el conflicte tant com l'apropiació i la producció d'espais compartits pels ciutadans.